

Хуткая медыцынская дапамога ў Беларусі: гісторыя ўзнікнення

Аляксей Капліеў,
старшы навуковы
супрацоўнік аддзела
навейшай гісторыі
Беларусі Інстытута
гісторыі НАН Беларусі,
кандыдат гістарычных
наук, дацэнт

Мяжа XIX і XX стагоддзяў для Беларусі стала часам фарсіраванага развіцця і перманентных новаўвядзенняў. Бесперапынны рост прамысловасці, гандлёвых сувязяў, транспарту і шляхоў зносін да непазнавальнасці змянілі аблічча краіны. Адваротным бокам мадэрнізацыі стаў імклівы рост бытавога і прамысловага траўматызму, а павелічэнне шчыльнасці гарадскога насельніцтва спрыяла хуткаму распаўсюджванню небяспечных інфекцыйных хвароб. Усё вышэйпералічанае выклікала вострую неабходнасць у стварэнні адмысловых ратаўнічых службаў, перадусім – хуткай медыцынскай дапамогі (ХМД).

У Еўропе, якая па большай частцы прайшла мадэрнізацыю «першым эшалонам», дадзеныя тэндэнцыі з'явіліся раней, таму і служба ХМД распаўсюдзілася яшчэ ў апошняй чвэрці XIX ст. Першай арганізацыяй ХМД у сучасным сэнсе гэтага слова традыцыйна лічыцца ўстанова, якая была створана ў Вене пасля грандыёзнага пажару ў Тэатры камічнай оперы 8 снежня 1881 г.

Мясцовы хірург Я. Мундзі быў уражаны карцінай пакутлівай смерці некалькіх сотняў чалавек, якія, нягледзячы на добрую медыцынскую арганізацыю сталіцы Аўстра-Венгрыі, не атрымалі своєчасовай экстранай дапамогі. Каб трагедыя не паўтарылася, Я. Мундзі з фінансавай падтрымкай мецэната Х. Вільчэка і юрыста Э. Ламезана-Салінса арганізаваў Венскае добраахвотнае ратаўнічае таварыства, пры якім была створана станцыя ХМД.

Структура службы была максімальна прыбліжана да сучаснай: існавала цэнтральная станцыя, на якой па тэлефоне і вочна прымалі і размяркоўвалі выклікі па брыгадах, што працавалі на спецыялізаваных карэтах – «ambulanzwagen» вытворчасці адной з лепшых карэтных майстэрняў у Аўстрыі – фірмы «Lohner & Co». Матэрыяльным забеспячэннем займалася дабрачыннае таварыства, пры якім была заснаваная станцыя хуткай меддапамогі. Улічваючы дабрачынны характар абедзвюх устаноў, дзяжурствы неслі галоўным чынам студэнты-медыкі выключна на добраахвотнай аснове. З цягам часу на выклікі сталі выезджаць толькі дыпла-

мавання лекары ў суправаджэнні двух санітараў. Так была створана першая сістэма аказання ХМД у сучасным сэнсе гэтага слова, і ў асноўным яна засталася нязменнай і сёння [1].

Ужо ў перыяд зараджэння спецыялізаванага інстытуту хуткай меддапамогі з'явілася ўнікальная эмблема ўстанова, якая ўяўляла сабою зорку з шасцю прамянямі. Упершыню знак быў уведзены ў венскай ХМД. Кожны з шасці прамянёў «зоркі» пазначаў этап працы медыцынскай службы: прыняць выклік, накіраваць карэту, аказаць дапамогу, зарэгістраваць, перадаць інфармацыю, скончыць выклік. Сёння ў службе хуткай дапамогі першапачатковы арыгінальны знак ужо не сустракаецца, аднак пры параўнанні эмблем можна выявіць падобныя элементы. Сучасны лагатып – «Star of Life» («Зорка Жыцця»), распрацаваны ў ЗША ў 1977 г., а прамяні ўжо звычайкі ўсім «сняжынкі» пазначаюць сучасныя функцыі ХМД: выяўленне, паведамленне, водгук, дапамога на месцы, дапамога пры транспартаванні, транспартаванне для далейшай дапамогі [2].

Ідэя арганізацыі службы хуткай дапамогі спачатку распаўсюдзілася па Аўстра-Венгрыі, і неўзабаве па ўзоры венскай паўсталі яе станцыі ў Будапешце (1887), Празе (1890), Кракаве (1891), Львове (1893). Варта дадаць, што арганізацыйныя формы ХМД у свеце не абмяжоўваліся прыкладам Аўстрыі. Ужо да канца XIX ст. акрамя «венскага» вылучыліся яшчэ два асноўныя тыпы арганізацыі такой службы: амерыканскі «Ambulance» (карэты ХМД пры бальніцах з выездам санітараў да пацярпелага) і германскі «Samariter Verein» (масавое навучанне насельніцтва прыёмам аказання першай дапамогі) [3].

У Расійскай імперыі (у склад якой у тых часы ўваходзілі і беларускія землі) правобразам структур ХМД выступілі пажарныя каманды і таварыствы выратавання тапельцаў, а таксама прыёмныя пакоі пры паліцэйскіх участках, да штатнага лекара якіх звозілі пацярпелых. Аднак дадзеныя ўстановы толькі часткова выконвалі такія функцыі ў дадатак да сваіх асноўных абавязкаў, таму іх дзейнасць не насіла сістэмнага характару і, натуральна, не магла задаволіць патрэбы насельніцтва. Праекты арганізацыі экстраанай медыцынскай дапамогі ў Пецяярбургу і Маскве былі распрацаваны дактарамі Г. Атэнгоферам і Ф. Гаазам яшчэ да сярэдзіны XIX ст., аднак нават іх частковая рэалізацыя не магла замяніць паўнаважна-ую службу ХМД. Патрабавалася ўстанова, здоль-

ная своечасова і на сталай аснове аказваць медыцынскую дапамогу насельніцтву ў любы час.

У апошняй чвэрці XIX ст. у Расіі таксама адбыўся шэраг спроб арганізаваць адмысловую ратаўнічую службу, але далей дэкларацый і праектаў гэтыя ініцыятывы не зайшлі. Першая падобная да ХМД установа была створана ў 1881 г. у Кіеве ў выглядзе «Гуртка начных дзяжурстваў лекараў», які аказваў медыцынскія паслугі ў экстрааных выпадках уначы, калі большасць лячэбных устаноў не працавала. Пазней такі ўзор арганізацыі начных дзяжурстваў (НД) распаўсюдзіўся па Расійскай імперыі, аднак асноўнай формай аказання дапамогі ў надзвычайных выпадках заставаліся медыкі пры паліцэйскіх участках [4].

Варта адзначыць, што дзяржава не праяўляла сур'ёзнай зацікаўленасці ў справе арганізацыі ХМД, абгрунтоўваючы гэта існаваннем інстытуту лекараў пры паліцэйскіх дамах. Толькі ў канцы XIX ст., пасля таго як Расія прайшла праз шэраг цяжкіх катастроф (Хадынская цісканіна, паводка 1897 г. у Пецяярбургу) і сутыкнулася з пагрозай тэрарызму з боку радыкальных рэвалюцыйных групавак, палітычныя «акцыі» і «экспрапрыяцыі» якіх звычайна прыводзілі да шматлікіх чалавечых ахвяр, арганізацыя адмысловай экстраанай медыцынскай службы была ўхвалена кіраўніцтвам імперыі. Аднак вызначальную ролю ў станаўленні прафесійнай экстраанай медыцынскай дапамогі на тэрыторыі Расійскай імперыі сталі адыгрываць не дзяржаўныя ўстановы, а дабрачынныя медыцынскія таварыствы, а таксама спецыяльна створаныя таварыствы ХМД. Па прыкладу Вены такія ўстановы часцяком узніклі пры падтрымцы мясцовых мецэнатаў і забяспечвалі матэрыяльны падмурак для працы станцый, плату супрацоўнікам, набыццё карэт, медыцынскіх прылад і лекаў.

Вялікі ўплыў на арганізацыю таварыстваў ХМД адыгрывала геаграфічная блізкасць да паспяховых прыкладаў арганізацыі такіх устаноў. Так, першая ХМД у Расійскай імперыі ў 1897 г. паўстала ў Варшаве і па венскім узору, які распаўсюдзіўся да гэтага часу ў суседніх Кракаве і Львове. Ініцыятарамі стварэння таварыства і станцыі хуткай дапамогі ў Варшаве сталі лекар Ю. Завадскі і мецэнат граф К. Пшадзецкі.

Тэндэнцыя пераважнага развіцця ХМД у заходнім рэгіёне Расійскай імперыі працягнулася і далей: экстрааная медыцынская дапамога была арганізавана ў Екацярынаславе, Кіеве, Лодзі, Адэсе, Рызе і Харкаве. Нягледзячы на гэта,

толькі варшаўская і венская станцыі сталі ўзорам для стварэння інстытута ХМД у Беларусі [5].

З Варшавы ідэя арганізацыі медыцынскай службы патрапіла і ў Паўночна-Заходні край. У 1899 г. у Вільні было закладзена таварыства ХМД, ключавую ролю ў арганізацыі і матэрыяльным забеспячэнні якога адыграла сям'я мецэнастаў Тышкевічаў. Старшынёй таварыства стаў граф У. Тышкевіч (уклаў у яго працу 11 тыс. рублёў уласных сродкаў), а начальнікам станцыі ХМД – доктар Т. Дэмбоўскі. Мэтай таварыства было «дастаўляць хуткую медыцынскую дапамогу ў няшчасных выпадках, якія могуць адбыцца на вуліцах горада Вільні, ва ўсіх публічных месцах, на фабрыках, заводах, чыгунках». Сама станцыя пасля двухгадовай падрыхтоўкі (прыцягнення ў таварыства актыўных удзельнікаў, замовы санітарнай карэты, медыкаменту) была ўрачыста адкрыта 8 снежня 1902 г. [6].

Першапачаткова на віленскую станцыю ХМД былі нанятыя чатыры лекары і гэтулькі ж санітараў, якія прайшлі месячную стажыроўку ў Варшаве. Дзяжурная выязная брыгада складалася з доктара, двух санітараў і кучара, якія па прыбыцці на месца аказвалі дапамогу і дастаўлялі пацыента ў стацыянар ці дахаты. Дапамога аказвалася таксама на самой станцыі ХМД, якая мела ўласны тэлефонны нумар – 491.

Для ўсяго персаналу і кіраўніцтва гэтай установы лекарам У. Загорскім былі распрацаваны службовыя інструкцыі. Зыходзячы з іх, станцыяй ХМД кіраваў інспектар, які адказваў за ўсе медыцынскія аспекты яе дзейнасці, размяркоўваў дзяжурствы персаналу, пры гэтым графік складаўся на год наперад. Асаблівасцю працы станцыі была бясплатнасць (лекарам і санітарам катэ-

гарычна забаранялася браць з пацыентаў грошы), а таксама абслугоўванне выключна няшчасных выпадкаў. У інструкцыях асобна пазначалася, што лекары ў абыходжанні з хворымі павінны былі быць «ласкавы і сардэчны», каб таварыства ХМД карысталася сімпатыяй насельніцтва і «правільна выконвала свае абавязкі». Выязныя брыгады маглі шукаць садзейнічання паліцыі ў падтрыманні парадку і «ўхіленні цікавых» з месца выкліку. У выпадку масавых катастроф на выклік выязджала другая брыгада, але адзін з лекараў заўсёды заставаўся на станцыі для падтрымання бесперапыннай дзейнасці ХМД. Да асоб у стане алкагольнага ап'янення ХМД выязджала толькі ў выпадку атрымання п'янымі траўмаў. Дастаўку ў стацыянар прадпісвалася рабіць толькі па неабходнасці, а не «пры нікчэмных пашкоджаннях і захворваннях, толькі таму, што таго жадае хворы ці яго родныя» [7].

Прыватны характар стварэння службы ХМД у Вільні прадвызначыў значныя складанасці ў яе дзейнасці. Ужо напачатку працы яна сутыкнулася з недахопам матэрыяльнага забеспячэння, аднак дапамога гарадской рады, якая выдавала ХМД грашовую субсідыю, а таксама памяшканне для станцыі, разам з унёскамі ўдзельнікаў таварыства, латарэямі, дабрачыннымі акцыямі («дзень хуткай дапамогі»), а таксама ахвяраваннямі мецэнастаў дазволілі да канца першага дзесяцігоддзя дзейнасці выправіць фінансавое становішча [6].

Таксама абцяжарвала працу адсутнасць культуры карыстання новай службай у часткі гараджан, што выклікалі лекараў да хворых з хранічнымі захворваннямі і ў выпадках, якія не патрабавалі экстранага ўмяшальніцтва (атрымалі рас-

паўсюджванне «жарты» – ілжывыя выклікі, калі карэта адпраўлялася да няяснага хворага). Аднак, нягледзячы на складанасці, віленская ХМД развівалася да пачатку Першай сусветнай вайны. За дзесяць гадоў існавання стабілізавалася фінансавое становішча, былі набыты чатыры санітарныя карэты. Актыўная дзейнасць таварыства хутка адбілася на паказчыках працы медыкаў. Колькасць апрацаваных выклікаў службы за перадваенныя гады ўражвае: да 1914 г. дапамога была аказана больш як 50 тыс. пацы-

Карэта хуткай медыцынскай дапамогі ў Вільні, 1903 г.

ентаў, а сярэдняя колькасць зваротаў у суткі павялічылася з 4 у 1902 г. да 17 у 1914-м [6].

Пасля Вільні ініцыятыва стварэння службы хуткай меддапамогі перамясцілася ў Мінск. Аднак тут яе арганізацыя прайшла праз працяглы падрыхтоўчы перыяд. Як і ў іншых гарадах Расійскай імперыі, з’яўленне мінскай установы праходзіла ў два этапы: 1) арганізацыя начных дзяжурстваў лекараў; 2) фармаванне ўласна ХМД. Галоўнай пляцоўкай для абмеркавання праектаў стварэння экстранай медыцыны стала Таварыства мінскага лекараў, што існавала з 1862 г. Пытанне аб арганізацыі начных дзяжурстваў лекараў з’явілася на парадку дня таварыства яшчэ ў траўні 1892 г. пры абмеркаванні дакладу «Пра пашырэнне амбулаторый пры бальніцах». У 1895 г. прапанова арганізаваць начныя дзяжурствы лекараў зыходзіла ўжо ад гарадской управы, а адпаведны запыт быў накіраваны ў лекарскае таварыства. Праект быў ухвалены, аднак рэалізацыя ініцыятывы наткнулася на нечаканую перашкоду – недастатковую колькасць ахвотнікаў быць дзяжурнымі лекарамі.

Новы віток у справе стварэння начных дзяжурстваў пачаўся ў траўні 1907 г. з ініцыятывы мінскага лекарскага інспектара С. Урванцова, якога прызначылі кіраўніком камісіі па начных дзяжурствах. Аднак новы арганізатар таксама не змог дамагчыся стварэння службы, спасылаючыся на недахоп жадаючых дзяжурцы. Толькі ў 1908 г. былі ўведзены кругласутачныя дзяжурствы лекараў пры губернскай земскай бальніцы. Аднак яны не аказвалі дапамогу на месцы жыхарства, а прымалі пацыентаў пры бальніцы, што нельга лічыць праявай паўнаўладнаснай арганізацыі ХМД. Таксама існавалі дзяжурствы пры мінскай Яўрэйскай бальніцы, але іх дзейнасць абмежавалася толькі 1909 г. – перыядам эпідэміі халеры [8].

Такім чынам, напрыканцы першага дзесяцігоддзя ХХ ст. пытанне аб экстранай медыцынскай дапамозе ў начны час не было вырашана канчаткова, і калі ў 1890-я гг. адсутнасць НД не вылучала Мінск сярод іншых гарадоў імперыі, то наступныя 20 гадоў змянілі гэту сітуацыю карэнным чынам: акрамя Кіева дзяжурныя медыкі ўначы ўжо з’явіліся не толькі ў Маскве ды Пецябург, але і ў Харкаве, Екацярынаславе і нават у Віцебску. Менавіта гэтая акалічнасць заахвоціла лекарскае аддзяленне Мінскага губернскага праўлення паслаць запыты аб арганізацыйных асновах дзейнасці НД у розныя куткі імперыі – ад Казані і Уфы да Пецябурга і Кіева [9].

Будынак Мінскай абшчыны сясцёр міласэрнасці. Паштоўка, 1914 г.

Назіраючы за беспаспяховымі дзеяннямі лекарскага таварыства і палавіністымі мерамі дзяржаўных медыцынскіх устаноў, за справу ўзялося дабрачыннае таварыства дапамогі бедным хворым яўрэям «Лінас Гацэдэк» (з яўр. спагадлівая чуллівасць). Кіраўнік гэтай арганізацыі Э. Бейленсон 11 верасня 1910 г. на асабістай кватэры прызначыў сход членаў праўлення таварыства, грамадскіх дзеячаў і лекараў па пытанні аб арганізацыі начных дзяжурстваў. У выніку сходу ўсе пагадзіліся, што справу трэба распачаць «у што б там ні стала хоць бы і ў сціпрых памежах». Згодна ўхваленаму праекту, для дзяжурстваў былі наняты сем лекараў (па адным на кожны дзень тыдня) з аплатай ім 1500 рублёў на год. Праект быў падтрыманы губернатарам і гарадской думай, якая ўсталявала НД датацыю ў 150 рублёў да канца бягучага году і 600 – у наступным.

Ужо ў перыяд з 17 кастрычніка па 3 снежня 1910 г. быў зафіксаваны 121 зварот у новую структуру, з іх толькі 12 – амбулаторных. Такім чынам, начныя дзяжурствы лекараў аказвалі медыцынскую дапамогу насельніцтву, якая суправаджалася візітамі непасрэдна да хворых ці на месца няшчаснага выпадку, што, несумненна, з’яўляецца праявай рыс, характэрных для службы ХМД.

Адначасова ішла праца па арганізацыі ў горадзе выездаў карэты ХМД. Яшчэ ў снежні 1905 г. на пасяджэнні Таварыства мінскіх лекараў было ўзнята пытанне аб стварэнні ў горадзе такой службы. У 1909 г. мінскі гарадскі галава накіраваў у віленскую гарадскую ўправу прашэнне аб тлумачэнні мясцовай санітарнай і медыцынскай арганізацыі, якая ўключала і ХМД, а да 1910 г. для губернскай земскай бальніцы была набыта карэта, якая перавозіла пацыентаў [10].

Аднак вырашальную ролю ў станаўленні рэгулярнай ХМД у Мінску ўсё ж адыграла дабрачыннасць, дзякуючы Мінскай абшчыне сясцёр міласэрнасці Чырвонага Крыжа, заснаванай у 1890 г. Дзейнасць абшчыны не адзначалася актыўнасцю да заканчэння 1906 г., калі на пасаду папячыцельніцы (старшыні апякунскай рады) была абраная В. Эрдэлі (жонка Мінскага губернатара Я. Эрдэлі), а яе таварышам (намеснікам) стаў ужо вядомы лекар С. Урванцоў. Пасля няўдачы з НД Сяргей Мікалаевіч прыклаў усе намаганні для стварэння ХМД, якая на гэты раз была падтрымана Чырвоным Крыжам і ўплывовай постацю жонкі кіраўніка мясцовай выканаўчай улады. Падтрымка папячыцельніцы і грашовая датацыя Галоўнага ўпраўлення Чырвонага Крыжа дапамаглі ў 1908 г. прыдбаць будынак для абшчыны і стварыць умовы для яе пераўтварэння ў паўнаважную медыцынскую ўстанову. Менавіта гэтая падзея стала першым крокам для развіцця адмысловай службы ХМД, бо з набыццём асабістага дому абшчына планавала «адкрыць у ім бальніцу і медычнае дзяжурства з хуткай дапамогай у няшчасных выпадках».

У 1909 г. абшчына пачала збор сродкаў на карэту ХМД і да чэрвеня 1910 г. грамадскасцю было ахвяравана амаль 3000 рублёў. Для арганізацыі службы рада абшчыны накіравала С. Урванцова азнаёміцца з пастаноўкай ратаўнічай справы ў Варшаву, дзе на той момант мелася адна з трох лепшых станцый ХМД у Расійскай імперыі. Па выніках падарожжа ў Польшчу для Мінска была замоўленая ў Вене карэта майстэрні «Lohner & Co» – асноўны від транспарту для ратаўнічых службаў большасці тагачасных еўрапейскіх краін. У Мінск карэта прыбыла 20 траўня 1911 г. і ўжо праз некалькі дзён трымала іспыт у рэальных умовах, калі 24 і 25 траўня 1911 г. у Мінску чакалі паказальных палётаў знакамітага авіятара С. Утачкіна. У памяці грамадскасці яшчэ засталася трагічнае здарэнне папярэдняга году, калі пры палётах авіятара Ранка самалёт зламаўся і паваліўся на нагоўп гледачоў, у выніку чаго мноства людзей было паранена і адзін чалавек загінуў. Таму ў 1911 г. былі прыняты максімальныя меры бяспекі, з комплексу якіх вылучалася суправаджэнне мерапрыемства карэтай ХМД. Першы ў гісторыі Мінска выезд хуткай меддапамогі ажыццявіў лекар Ф. Петрасевіч у суправаджэнні дзвюх медсясцёр разам з лекамі для аказання першай дапамогі. Нягледзячы на тое, што палёты прайшлі без здарэнняў і ХМД не атры-

мала шанцу «праявіць сябе», з'яўленне новай службы стала вялікай падзеяй у жыцці Мінска, а для абшчыны Чырвонага Крыжа і наогул галоўным вынікам працы за 1911 г.

Ужо ў 1912 г. карэта ХМД здзейсніла 154 выезды, з іх 31 – на няшчасныя выпадкі. Адначасова выпрацоўваліся нормы дзейнасці службы: у прыватнасці, была ўведзена адзіная ўніформа для санітарных служыцеляў па ўзоры аналагічнай пецярбургскай установы: паліто з цёмна-шэрага сукна «марэнга» з чырвонымі пятліцамі на каўняры і шапка са знакам Чырвонага Крыжа [11].

Варта адзначыць, што ў Мінску ХМД бясплатна аказвалася толькі пры няшчасных выпадках, астатнія выклікі аплачваліся, але, нягледзячы на гэта, служба мела сур'ёзныя матэрыяльныя праблемы. Утрыманне карэты для «хуткай» было вельмі дарагім, і ў 1913 г. С. Урванцоў канстатаваў, што яна «пакуль не можа працаваць для вызначанай мэты, з прычыны занадта дарагой арганізацыі». Мінская ХМД не мела нават уласнай коннай цягі для забеспячэння выездаў карэты, а выкарыстоўвала коней мясцовага Вольна-пажарнага таварыства. Няпростое матэрыяльнае становішча першай мінскай ХМД падкрэслівала прымацаваная да борта карэты скарбонка з надпісам «Не пашкадуйце капейчыну для выратавання жыцця людзей!». У даваенны час мінскімі лекарамі высоўваліся ідэі аб'яднання ХМД, начных дзяжурстваў лекараў і іншых устаноў, што аказвалі першую дапамогу ў няшчасных выпадках, у адно самастойнае, накіраванае варшаўскага, таварыства экстранай меддапамогі, аднак пачатак Першай сусветнай вайны не дазволіў гэтым распачынаннем увасобіцца ў жыццё.

Варта дадаць, што ў менш буйных гарадах таксама развіваліся ідэі пазашпітальнай дапамогі. Ініцыятыва стварэння спецыялізаванай службы ХМД у г. Магілёве зыходзіла ад мясцовага таварыства лекараў. На чарговым пасяджэнні 2 снежня 1906 г. арганізатар аховы здароўя К. Канановіч зрабіў даклад аб праблемах у медыцыне краю. У спрэчках выказваліся розныя праекты паляпшэння стану аховы здароўя, сярод якіх было стварэнне дзяжурстваў лекараў для аказання бясплатнай дапамогі ў экстраных выпадках і агучаная доктарам Я. Капаневічам ініцыятыва арганізацыі таварыства ХМД. Усе прапанаваныя праекты былі развешаныя заключным словам ганаровага члена таварыства лекараў А. Мадэстава: «Ды калі б мы ўсе нават захацелі гэтага, то ўсё ж гэта было б немагчыма, бо не ад нас

саміх залежыць. Тут трэба змяніць увесь лад Расіі». Толькі ў 1912 г. гарадское кіраванне Магілёва набыло карэту ХМД, аднак нават да 1914 г. адпаведная служба не была арганізавана [12].

Заснавальнікам руху ХМД у Гомелі стала мясцовае Яўрэйскае таварыства дапамогі бедным, адчыненае ў 1897 г. Яго дзейнасць уключала розныя дабрачынныя распачынанні: утрыманне таннай сталовай, догляд сірот, матэрыяльную падтрымку безадсоткавымі пазыкамі, хлебам і вопраткай, бясплатную выдачу лекаў. У 1911 г. пры таварыстве была ўведзена дапамога пры родах, а таксама начное дзяжурства для дапамогі хворым. Для жыхароў гэта было бясплатна, гэтак жа, як і ўсе спадарожныя медыцынскія выдаткі. Добрачынная дзейнасць таварыства прызначалася галоўным чынам яўрэйскаму насельніцтву, аднак фактычна паслугі аказваліся гараджанам усіх веравызнанняў.

Пачатак дзейнасці па арганізацыі экстранай пазашпітальнай дапамогі ў Віцебску адносіцца да 23 верасня 1908 г., калі на сродкі, выдадзеныя гарадской думай, былі арганізаваны начныя дзяжурствы лекараў пры аптэцы Таварыства дапамогі бедным хворым яўрэям. З 50 лекараў, якія жылі ў горадзе, 25 пагадзіліся дзяжурыць па начах з акладам у тры рублі за змену. Папулярнасць начной медыцынскай дапамогі была параўнальна высокая: напрыклад, за 1910 г. зафіксавана 1215 зваротаў, у сярэднім – па 3,3 за ноч. Пры гэтым у 100 выпадках аказвалася не толькі хуткая і неадкладная, але і хірургічная дапамога. Варта адзначыць, што для саміх лекараў служба па начах не лічылася прэстыжнай, а некаторыя медработнікі, якія першапачаткова пагадзіліся на дзяжурствы, «потым ухіліліся, і некалькі начэй было без дзяжурных лекараў» [12].

Такім чынам, яшчэ ў дарэвалюцыйны час на тэрыторыі Беларусі склаліся першыя інстытуты хуткай і неадкладнай медыцынскай дапамогі. Галоўнымі перадумовамі развіцця ХМД з'яўляліся агульная мадэрнізацыя краіны, прыклад суседніх дзяржаў і рост грамадскай ініцыятывы. Вялікую ролю пры арганізацыі структур хуткай меддапамогі адыграла суседства Паўночна-Заходняга краю з рэгіёнамі паспяхова рэалізацыі першых падобных медыцынскіх праектаў.

У пачатку існавання ХМД пазначыўся і арэал яе распаўсюджвання – буйныя прамысловыя і адміністрацыйныя цэнтры, дзе перманентна павялічвалася шчыльнасць насельніцтва, што ў сукупнасці з развіццём транспарту і пра-

мысловасці прыводзіла да стабільна высокага ўзроўню траўматызму, а з-за гэтага – неабходнасці ў апэратыўнай і якаснай экстранай медыцынскай дапамозе. Адметнай рысай хуткай меддапамогі на тэрыторыі Паўночна-Заходняга краю стаў недзяржаўны характар яе стварэння і фінансавання. Базай для стварэння службы сталі ўжо існуючыя медыцынскія таварыствы, а таксама спецыяльныя таварыствы ХМД, якія рыхтавалі матэрыяльную і метадычную асновы для арганізацыі і далейшай працы ўстаноў экстранай меддапамогі. Пытанне платнасці абслугоўвання ў іх не было ўніфікавана і вырашалася на месцах па-рознаму, у залежнасці ад мадэлі пабудовы службы. Асноўнымі відамі экстранай медыцынскай дапамогі сталі станцыі і асобныя карэты (Вільня, Мінск, Магілёў), а таксама начныя дзяжурствы лекараў (Мінск, Віцебск, Гомель).

Інтэнсіўнае развіццё ХМД на тэрыторыі Паўночна-Заходняга краю было перапынена Першай сусветнай вайной, з пачаткам якой існуючыя санітарныя карэты рэквізаваліся на патрэбы фронту, а значная колькасць лекараў была мабілізаваная. Нягледзячы на спыненне развіцця інстытутаў экстранай медыцыны ў краі, варта адзначыць, што рэалізаваныя напачатку ХХ ст. праекты аказання пазашпітальнай медыцынскай дапамогі сталі асновай для арганізацыі ўніфікаванай і рэгулярнай службы ХМД на тэрыторыі Беларусі ў міжваенны перыяд. ■

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Оболенский И.Н. Карета и станция Общества скорой медицинской помощи. – Харьков, 1910. С. 2–3.
2. Фиалков Л. История медицины. Изд. второе. – Онтарио: Altaspera, 2015. С. 448–451.
3. Р. Розенберг. Скорая медицинская помощь // Минские врачебные известия. 1910. №8. С. 20–21.
4. Краткий отчет о деятельности ночных врачебных дежурств в г. Киеве за 1882 г. – Киев, 1883. С. 1.
5. Устав общества скорой медицинской помощи в городе Варшаве. – Варшава, 1897.
6. Zahorski W. Dziesięciolecie Towarzystwa Doraźnej Pomocy Lekarskiej w Wilnie: 1902–1912. – Wilno, 1913. S. 3, 11, 12.
7. Инструкции для правления, врачей и низшего медицинского персонала общества скорой медицинской помощи в г. Вильне. – Вильна, 1903. С. 15–19.
8. С.Н. Урванцов. О подаче врачебной помощи в Минске // Минские врачебные известия. 1913. №4. С. 83–84.
9. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ). – Ф. 299. Вол. 3. Спр. 1402. Арк. 5–15.
10. М.А. Поляк. Успехи врачебно-санитарного дела в Минской губернии за 1907–1910 гг. // Минские врачебные известия. 1910. №8. С. 22–25.
11. НГАБ. – Ф. 299. Вол. 3. Спр. 1426. Арк. 139–139 адв.
12. Жбанков Д.Н. Сборник по городскому врачебно-санитарному делу в России. – М., 1915.